

Филозофски факултет у Нишу
Институт за српски језик САНУ Београд
Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу

ГОВОРИ ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ОБЛАСТИ И СУСЕДНИХ ДИЈАЛЕКАТА

Зборник радова са научног скупа
(Нишка Бања, јуна 1992)

ISBN 86-7379-035-2

Ниш, 1994.

Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката

Зборник реферата са научног скупа (Нишка Бања, 17-20. 6. 1992)
Филозофски факултет у Нишу, Институт за српски језик САНУ у Београду,
Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу.
Ниш 1993.

Јасна Влајић-Поповић, Београд

ГЕРМАНИЗМИ У ГОВОРИМА ЈУГОИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

Разматрајући стране утицаје на говоре источне и јужне Србије, А. Белић се посебно бавио румунским и другим несловенским и словенским језицима на Балкану који су извршили историјски утицај на ове говоре (Белић 1905, LXX-LXXV). Али он не бележи германизме који су, судећи према грађи приносника за РСАНУ, већ били продрли на овај терен у доба Белићевих екскурзија (1901-1905)¹.

Нови дијалекатски речници из југоисточне Србије² доносе, у мањем или већем броју, и лексику немачког порекла - у Лесковцу је чак има неочекивано много и то семантички разноврсне. У овом раду ћемо покушати да сагледамо корпус германизма на простору југоисточне Србије да бисмо одредили њихово место у овим говорима. Истовремено очекујемо да наши резултати унесу извесне измене у постојећу слику о германизмима у српскохрватском језику.

Германизми су северно од Саве и Дунава, нарочито око Загреба и у Банату, широко заступљени. Ово је сасвим разумљиво с обзиром на историјске разлоге, услове вишевековне

¹Можда је узрок томе Белићево познавање немачког језика које му је омогућавало да их, за разлику од већине сакупљача народене лексике, препозна као актуелне туђице, варваризме, и да их свесно елиминираше. Исто су, изгледа, чинили и његови савременици, аутори РЈАЗУ који, у условима тадашње диглосије, не носе колоквијалне германизме не сматрајући их, ваљда, делом нашег језика. Сасвим друкчију слику пружа нпр. глосар монографије о загребачком говору пуристички неоптерећеног Т. Magnera, *A Zagreb Kajkavian dialect*, **The Penn. State University Studies**, No. 18, Pennsylvania 1966.

²Ц. Река, Тимок, Алексинац, Лесковац, Врање - в. краћенице. Осим тога, прегледан је и ЛЗБ, СЕЗБ и делимично РСАНУ.

српскохрватско-немачке диглосије на том терену. То је стање забележено у два значајна монографијама.³

Присуство одређене немачке терминологије у Босни логична је последица аустријске окупације што, колико нам је познато, није било предмет посебног лингвистичког интересовања.

У стандардним хронолошким и географским класификацијама германизама у горепоменутој литератури не поставља се питање њиховог постојања јужно од Саве и Дунава⁴, а западно од Дрине, осим што Поповић помиње да их има и у "самој Србији" (Поповић И. 1960, 607) подразумевајући, изгледа, да је то неочекивано.

У нашој грађи, без обзира на спорадичну бројност, германизми су маргинална појава, ограничени искључиво на лексику. То је логична последица чињенице да на овом терену никада (осим давне саске епизоде) и ни на ком нивоу (cf. разлику између Босне и крајева преко Саве) није постојао директан контакт два језика⁵. Језички посредници, Срби Пречани и неретки немачки ђаци, занатлије, трговци уносили су заједно са новим реалијама и њихове немачке називе.

Осим у случају неких заната (нпр. воскарског, где је сва

³Свеобухватног рада о немачким позајмљеницама у српскохрватском језику још нема, мада је огроман посао у том циљу обављен у два комплементарна монографијама, Н. Striedter-Temps 1958. и Е. Schneeweis 1960. (они се у знатној мери ослањају на једину озбиљнију студију која им је претходила, Тривунац 1937). Ови радови се налазе на попису литературе за Скоков речник, међутим, знатан број речи из њих није ушао у њега. Најзад, извори германизама су и речници страних речи, Вујаклија и нарочито Клаић који осим правих страних речи, дакле туђица у књижевном језику, доноси и неке покрајинске.

У задње време значајније се германизмима бавио С. Секереш (нпр. Германизми у осјечком говору, ЗбМСФЛ XXI/2, 1978, 171-205) и нешто В. Берић коју занимају само неке финесе војвођанских германизама (нпр. Нека запажања о фитонимима у српскохрватском језику, ЗбМСФЛ XV/2, 1972, 228-234, или Неки германизми у српскохрватском језику сев. Баната, ЗбМСФЛ XXXIII, 1991, 25-28).

⁴Мада га је Шневајс свакако био свестан када је ту шаролику ситуацију покушао терминолошки да одслика обележавајући речи као хрватске (потврђене само на северозападу), српскохрватске (присутне на читавом сх. простору, често књижевне) и српске. Иначе мали број ових последњих увећаће наше потврде.

терминологија немачка⁶), одлика је "србијанских" германизама да су а) спорадични, обично сасвим усамљени, углавном без деривата; б) врло често застарели, не само због губљења реалија (нпр. **визигла**), већ и због чишћења језика од страних елемената (нпр. **вруштук**, средовечна жена из Лесковца не користи реч али памти да су тако "бабе говориле").

Због ограничености простора овде се нећемо упуштати у анализу односа српскохрватских германизама према онима у македонском и бугарском језику⁷, што би било интересантно и корисно.

У нашем корпусу (који не претендује да буде коначан, cf. напомену 3), нашло се близу стотину германизама забележених у југоисточној Србији. Због ограничености простора, као и због њихове неједнаке етимолошке вредности овде ћемо већину њих само побројати, издвајајући мању групу оних који припадају строго занатској терминологији као **волгер**, **грунт**, **кламфа**, **миликерц**, **панкла**, **портвиц**, **ринг**, **рипфлих**, **роља**, **салер**, **тофна**, **тутпредла**, **фрим**, **швапредла**, **шофна**, **шрафшток**, **штабла**, **штрингла**, **штуцпредла**, затим већу групу условно речено општесрпскохрватских германизама међу којима се, осим књижевних као **тацна**, **шоља**, **фалта** и сл. налази и маса покрајинских који се осећају као варваризми северних крајева: **банда**, **валинка** (**фалинка**), **гланцам**, **кибицујем**, **колмајз**, **ларма**, **лотре** (**литра**), **ошшлавир** (тј. **вешшлав**), **пантофле**, **плајваз**, **рајбер**, **рекла**, **рихтам**, **тал**, **трефим**, **унтерцигер**, **фалим**, **фикса**, **фиранга**, **флека**, **фруштук**, **фушерај**, **цванцик(а)**, **шилбочити**, **шлофјанка**, **шлајник**, **шљага**, **шљичуге**, **шодер**, **шпарам**, **шпенадла**, **штанга**,

⁵Осим ретких трговаца на шта сећање, изгледа, чува народна песма, нпр. **Мар Маринко с Немци вино пије/ немачко га вино опојило/ па си ћеру на Немци проладе/ Ђера тате потијо говори/ - Што ме, тагђе, на Немци проладе/ кад ја нумем немачћи да вревим/ кад ја нумем немачћи да одим (Бучум).** - Богдановић, Н., Љубавне и друге песме из сврљишког краја, **Развитак** 1971/3-4, Зајечар, 72. (баба 1905. годиште). Још неколико верзија са истим мотивом да отац или брат продају девојку Немцу доноси М.Станојевић, **Зборник прилога за познавање Тимочке крајине II**, Београд 1930, 62-63. Он их сматра сећањем на кратки период немачке владавине тим крајевима (1719-1739).

⁶Р. Стојановић, **воскарско-лициларски занат у Лесковцу**, ЛЗБ XV, 1975, 141-149.

⁷Г. Lehiste је то урадила на корпусу учених, књижевних германизама у сва три језика, али се њени закључци не поклапају са нашим који се односе на народни говор (Lehiste I., 1980).

штрапац, штрикам, штранга, шут.

И најзад, ту је један број оних које можемо сматрати "србијанским" јер су или само ту потврђени (**лангирам, луфтिका, факман, фируга, фулке, цалке, шенкам**), или се формално - семантички разликују од општесх. као **бренујем, олба, пасирало ме, спацирам се, тинцовати, штумадла**, или су овде потврде знатно бројније него другде (**изгустирам, мутмељ, радла, френт**), или су речи биле забележене, а досад непрепознате као германизми (**вајкар, визитла**) или комбинују више ових критерија.

Подробније ћемо размотрити само ову последњу скупину.

БРЕНУЈЕМ импф. "штедим"⁸, **бреновање** н. "вођење рачуна о неком или нечем" (Леск. 33). РСАНУ даје значење "обзирати се на некога или нешто, водити рачуна о..." (са књижевним примерима и Босне и Србије) само као треће, семантички недовољно везано за основно "уковрчати" (провидни германизам <нем. **brennen** "goreti" S-T 106, Sw 22). Семантички јаз (између "горети" и "марити") који намећу нама доступни немачки речници био би непремостив без усмене потврде⁹ значења нем. **(un)brennen** "омаловажавати, не признавати, не ценити" и израза **bischen ungebrennt** "мало ђакнут" које не доносе С-Т, Sw нити Скок.

ВАЈКАР м. "танко црвено памучно предиво за вез" (Ц. Река 277), **вајкарен** адј. "од обојеног памука (о тканини)" (Вр. - грађа), **вајкарача** ф. "врста кецеље"¹⁰ (Белобрешка, Румунија). И РСАНУ бележи потврде именице **вајкар** "обојен памук, обично за шарање тканина" из Хомоља, Врања и **Српских новина** из 1911. године. Мак. **вајкар** (дијал.) "пређа спремљена за сновање неке тканине", док је у бугарском нисмо нашли. Од нем. **Feingarn** "фина пређа" из реда најстаријих српских германизама (као **фул, рекла, визитла, фусикла**). Не бележе га С-Т, Sw, ни Скок.

ВИЗИТЛА ф. "цемпер" (Алекс., Б. 290; А. 106). У РСАНУ осим овог облика (Космај, 1928; Параћин, Деспотовац, Ресава 1900; Тупижница 1904) и деминутив **визитлица** ф. (Србија, неубици-

⁸Пример "Татко ме ич неје бреноваја док сам бија малецак", по нама, није илустрација значења "штедети" (тј. поштедети кога), већ управо оног из РСАНУ "марити, обазирати се и сл."

⁹Elisabete Laisich (1917) из Нове Пазове.

¹⁰Изгледа да ово значење постоји и у Врању, cf. пример "Вунене ткане фуће носиле су се зими, а преко лета и 'вајкар' и пртена фута". СТОЈАНЧЕВИЋ В. 1974, 294.

рано прецизније) и варијанте **визикла** ф. (**Буњевачке и покачке новине** из 1870)¹¹, **визитли** м. (Бачки Брег 1928) и **визитло** н. (Оток, Славонија 1897; Темнић 1908). Упркос постојању румунске покрајинске именице **визицлу** "блуза, женска јакна"¹², и руске **визитка** ф. "одело; мушко одело; сваки сако; кратки мушки капут или део униформе; кратка јагњећа бунда; женски капутић..."¹³, етимомом наше речи, с обзиром на географију, ипак треба сматрати нем. **Visite** "посета", односно некакву сложеницу типа ***Visit(en)kleid** или сл. Нама је ова реч занимљива због богате посведочености у ужој Србији где иде у ред најстаријих међу "новијим" позајмљеницама из немачког (cf. пример са Космаја: "Преко лећа се облачи реклија /старији назив 'визитла'/...). Реч не бележе С-Т, Sw ни Скок.

ГИЛТАМ импф. "пристајем, прихватам" (Леск. 54)¹⁴, **гилтати** "претпостављати, сентати, мислити" (Драгачево - грађа)¹⁵. Од нем. (es) **gilt**, 3. л. сг. глагола **gelten** "вредети, важити", С-Т 129, Sw 84 (пример из РЈАЗУ, "на северу, при закључивању посла"), Скок I, 562. У РСАНУ без потврда јужно од Саве и Дунава.

ГУСТИРАМ тј. **изгустирам** пф. "заситим се" (Леск. 118); **гостирам** импф. "уживати у нечему", **изгостирати** пф. "презаситити се чега" (Вр. - грађа). У РСАНУ је овај германизам <нем. **gustieren** богато посведочен, али осим Матоша и Милана Беговића, све потврдама из српских писаца, Бачке и Параћина. За одсуство речи на западу не видимо објашњење. С-Т нема, Sw 34, Скок I, 636 с. в. **густ**¹ има италијанизам **густати**.

ЛАНГИРАМ импф. "одлажем /тј. одуговлачим/"¹⁶, **ланги-**

¹¹Речник бачких Буњеваца М.Пеића и С.Бачлије, Нови Сад 1990. не бележи ову реч, вероватно због одсуства застареле реалије.

¹²Dictionarul limbii române moderne, București 1958. На ово нам је указала колегиница Б.Сикимић којој се и овде захваљујемо.

¹³Словарь русских народных говоров 4, Ленинград 1969, стр. 278.

¹⁴Нпр. у дијалогу: А: "Гилташ ли?" - Б: "Гилтам ја тој ако б'ш све не разбирам." (Леск. 54).

¹⁵"Гилтам да је лубеница жуга."/ "кладим се" (?) ЈВ-П/.

¹⁶Ўбаво, да лангирамо туј рабóту, ама сал да је сигурно". - "Давај паре, нећу више да ти лангирам, и на мене ваљав паре, а лангирање ми ги олузима".

рање "одлагање" (Леск. 165). Колико знамо, ово је хапакс у нашој целокупној речничкој и (дијалектолошкој) литератури. Фонетика и семантика недвосмислено указују на немачко порекло. Тешко је само рећи да ли је то производ депрефиксације књижевног облика **пронгирати** који је "залутао" у лесковачки говор, уз случајну (?) промену $-o \rightarrow -a-$, или је локални деноминал од непотврђеног придева lang <нем. lang "дугачак", или пак преузет из неког нем. дијал. langieren . Сва су ова тумачења подједнако рањива, али и могућа.¹⁷

ЛИТРА ф. "мердевине или лотра на колима која има облик мердевине" (Тим. 137). С-Т, Sw и Скок немају. Исто и мак. **литра** и буг. **литра** тј. **ритла**. Овај балкански германизам очито је у етимолошкој вези са **лојтре** ф. пл. "ограде на воловским колима" (Леск. 169). Општесх. **лојтре** и **лотре** <нем. Leiter (тј. б-а. Loiter - БЕП III, 433), Sw 6, 55; С-Т 156, Скок II, 314. Очито ови облици и **литра** потичу од различитих немачких узора.

ЛУФТИКА м. "брзоплет, непромишљен човек" (Леск. 170). Локална творба, од овде посведоченог **луфт**, семантички еквивалент домаћем **ветропир** и сл. У РСАНУ су забележени слични облици **луфтер**, **луфташ**, **луфтигуз** у приближно истим значењима, али су све потврде ван овог терена (Војводина, Хрватска, Херцеговина).

МУТМЕЉ м. "најбоље брашно" (Леск. 186), "ситно бело пшенично брашно" (Вр. - грађа) <нем. Mundmehl . С-Т 169 и Sw 30 цитирајући Тривунца који тврди да се реч у Србији више не користи, дају пример Боре Станковића. РСАНУ доноси неколико потврда које су све баш из Србије (најстарија из 1880. године), па чак и изведено значење "ситан уопште, фин (о везу)" (Шабац)¹⁸. Скок нема.

ОЛБА ф. "обло стакло" (Сокобања - грађа). Ово значење је плод народне етимологије која је под утицајем придева **обли** тј. **обла** преиначила општесх. **олба** тј. **холба** "мера за текућине, садржине око пола литре" <нем. Halbe "половина" (Скок I, 678) С-Т 137, Sw 92.

ПАСИРАЛО МЕ пф. "десило се, догодити се некоме" (Луж.

¹⁷Наш информатор Е. Laisich (Нова Пазова, 1917) потврдила нам је постојање нем. глагола langieren у локалном говору (швапском).

¹⁸Вреди поменути како наш информатор Е. Laisich тумачи порекло нем. Mundmehl . То најфиније брашно раније је било реткост те није служило за мешење, већ за лечење, нпр. пликова на слузокожи уста - отуд "усно брашно".

149). У Грађи РСАНУ више потврда из Војводине и Београда. Од нем. **passieren**. Sw 144 (С. Сремац), С-Т и РЈАЗУ немају, Скок нема ово.

РАДЛА ф. "алатка за обележавање кроја" (Леск. 280). Још две потврде у грађи РСАНУ: **радла** "алатљика од метала слична мамузи која се употребљује при кројењу хаљина да се обележи место где треба сећи" (Ужице, 1908) и "алат за сечење стакла" (Д. Мутница). Лично нам је познато значење "справица за резање теста у облику назубљеног точкића са дршком" (Војводина и Београд). У лицидарском занату **радлице** су мали округли колачићи са отвором на средини¹⁹. Ову реч не бележе описни речници, а Sw 61 има само једну потврду из Самобора у значењу "кожарска алатка" и тумачи је <нем. **Radel**. С-Т и Скок немају.

СПАЦИРАМ СЕ импф. "луњати, скитати, беспосличити" (Луж. 158)<нем. **spazieren** "шетати". С-Т 210, Sw 131, Скок III, 409 с. в. **шпанцирати**. Осим једне код Скока (Ц. Гора), све потврде су са северозапада и у основном значењу. Грађа РСАНУ доноси више примера из Војводине и Београда, сви на **шп-**.

ТИНЦОВАТИ импф. "пржити" (Расина, 1899 - грађа)<нем. **dünsten** "парити". Ниједан речник не бележи овај фонетски лик са безвученим иницијалним денталом. РСАНУ има **динстовати** "пећи/кувати у пари (поклопљено)". С-Т 115 с. в. **дунст** нема глагола, Sw 66 **дунстати** (Самобор, шешитцијски занат), Скок нема.

ТИШЛАЈФЕР м. "столњак" (Леск. 324). Од нем. **Tischläufer**²⁰. Ову реч не бележи ниједан речник, осим усамљеног примера из Загреба (Sw 9), С-Т и Скок немају.

ФАХМАН м. "способан човек" (Леск. 353)<нем. **Fachman** "стручњак". Ова реч нема потврда ни у једном речнику, осим у грађи РСАНУ само код једног аутора, Д. Радића. Наш информатор²¹ има **факман** у изразу **голем факман** "човек који

¹⁹Р. Стојановић, Воскарски и лицидарски занат у Лесковцу, ЛЗб XV, 1975, 149.

²⁰Ова реч се, уз **unterciger frent frentay**, налази међу онима чије присуство у Лесковцу негира Јовановић 1988, 226, али то није разлог да ми сумњамо у њено постојање, баш зато што се ради о хапаксу. Иначе, у једном ранијем раду, исти аутор, Јовановић 1962, 58 наводи облик **Френташ** у попису лесковачких наливака, не објашњавајући му порекло или евентуално апелативно значење.

²¹Јевросима Митић (1936) ролом из Лесковца.

воли да буде чашћен". Семантички помак лако се тумачи нашим обичајем да се мајстори часте. На овом примеру видимо како ванјезички фактор може да се умеша и учини етимологију недокучивом (кад се, једног дана, изгуби тај обичај).

ФИРУГА ф. "уређен простор уз железничку пругу" (Леск. 353). Ово је апсолутни хапакс. Али облик **фигура** "јарак уз пругу, рупа (нпр. за смеће)"²² то већ није. Грађа РСАНУ садржи два слична примера: "Откако се ајзибан...направио, па по чаерама покопане "фигуре", кваси се лан у ти фигура, у који је увик доста воде..." (Варош)²³ и "Ауто /се зауставио/ пред фигуром туцаника за насипање цесте". (А. Наметак). Питање је који је облик основни, а који производ метатезе. **Фируга** бисмо могли тумачити помоћу нем. **Führung**- (нпр. **Führungbahnstrecke**) у сүфиксу укрштено са **јаруга**, док за други облик немамо објашњење.

ФРЕНТ м. "странствовање за послом", **френтујем** "странствујем по свету", **френташ** м. "путујући радник за послом" (Леск. 353); **врент** м "одлазак у печалбу" (Пир. 16). У грађи РСАНУ примери из Мијатовића, Чиплића, Ђопића. Забележено и у Загребу (Медић 99-100), **френташ** "луталица, скитница" у београдском жаргону (Андрић 1976, 189). Лично нам је позната и од неколико старијих Крагујевчана. Од нем. **Fremde** "иностранство". Sw 45, 137; С-Т нема, Скок нема.

ФУЛ м.=ВУЛ "вуна, фина вуница за плетење" (Алекс. А. 109; Бор²⁴). РСАНУ има **вул** "памучни конач"; "вуница" (Хрватска, Славонија и Србија: Јавор 1874, 80.)<нем. **Wolle** са дијал. вокализмом. С-Т, Sw, Скок немају.

ФУЛКЕ ф. пл. "чарапе од плетене вуне" (Леск. 354)<сх. **фул**. Cf. **фул**.

ЦАЛКЕ ф. пл. "паре, новац" (Леск. 355). Ово је апсолутни хапакс. Претпостављамо да се ради о девербалу глагола **цалнути** "платити" (<нем. **zahlen**) који није потврђен баш у Лесковцу, али је распрострањен у српском жаргону (Андрић 1976, 195, 352)²⁵. Подударање са мак. **цало** сматрамо случајним²⁶.

ШЕНКАМ импф. "лагано померам неки тешки предмет"

²²Потврда Ј. Митић, види претходну напомену.

²³Варош, Славонија, Л. Лукић, **Зборник за народни живот и обичаје** XXIV, Загреб 1919, 167.

²⁴Ђирић Б., Влашка и српска ношња у Бору и околини. **Развитак** 1963/3, Зајечар, 48.

(Леск. 378). Овај лексикографски хапакс поткрепљујемо усменом потврдом **запшкати** "накривити, искосити кабаст предмет при ношењу или померању" (Параћин)²⁷. Ако пођемо од нем. **schwenken** "заошинути, мењати правац, окренути се" (од кога потиче и савремени филмски термин **швенк** "лагано окретање камере" - Клаић 1316), семантичких сметњи нема (тешки се предмети гурају лаганим окретањем лево-десно), а губљење **-в** не представља фонетски проблем.²⁸

ШТУМАДЛА ф. "курва" (Леск. 382), "исто" (Враће, 1907 - грађа)²⁹ "собарица" (**Златибор** 1887 - грађа), "исто" (РСАНУ с.в. **бреновати**, Нушић). Од нем. б-а. **Stummadl** тј. **Stubenmädchen**), S-T 213, Sw 73 - све потврде са запада, и у значењу "собарица". Скок нема ниједно.

Бројност германизама у Лесковцу нисмо у стању да објаснимо до краја. Чињеница је да је тај крај занатски развијен, да је туда концем прошлог века прошла пруга коју су градили и странци (свакако германофони), да су после ослобођења 1878. ови крајеви насељавани и становништвом из Баната и Бачке³⁰, да се тада као страни језик у школама учио немачки - опет остаје питање колико је слика коју пружа **Лесковачки речник** Б. Митровића резултат критерија његовор аутора³¹, а колико стварне ситуације на терену.

²⁵Sw 35 с. в. **палкелнер** доноси потврде из кафанског Београда (**господин**) **пале** "келнер коме се плаћа". **Пале** је значило и "гост који плаћа (за разлику од абонента)", као и "оно што се плаћа ван абонмана, екстра нпр. десерт".

²⁶Мак. **пало** "бела пара, старинско сребрни новац хришћанског порекла... "пало" пара се носи о врату сама или на једној врви са близнак трном" (Ст. Тановић, Урок - уручувајне /из околине Бевђелије/, **Гласник етнографског музеја** IX, Београд 1934, 35) као и буг. **цело** (тј. **цџло**) "сребрна стара пара" (Н. Геров, **Рџчникъ на българскый языкъ**, Пловдивъ 1904, 5, 531) служили су, очито, у магијске сврхе па би их требало довести у везу са **цео**, (**за**)**целити**.

²⁷Живота Милојковић, рођен 1926.

²⁸Овome у прилог говори и потврда из Хрватске **запшкати** варв. покр. "управити у страну, заокренути (кола)" из РСАНУ.

²⁹"... ни у једној друмској механи не оскудева на штумадлама које су све из прека." С.Поповић, **Путовање по новој Србији**, 224.

³⁰Д.Митровић, Прилози новијој историји Лесковца и околине, ЛЗб XI, 1971, 74.

На основу нашег речничког корпуса и историјско етнографске грађе може се закључити да је истовремено са повлачењем Турака немачка лексика у младој Кнежевини Србији начинила продор на југ (и југоисток) и увредила се не само у занатској и индустријској терминологији где је то било неизбежно, у техничким новинама, у одевању и моди³²(**вајкар, визитла, колир, рокља, фулке, фусикле, штивлете**), што је сасвим очекивано, у појмовима везаним за уређење куће (**конк, тишплагер, фиранга**) или нове институције (**шпитаљ**), већ и оним везаним за свакодневни и друштвени живот (**банде, врүштук, гилтам, густирам, кибицујем, лангирам, луфтика, цалке, френт, штумадла** итд.).

Ови су изрази данас углавном застарели³³. У тренутним условима узмицања дијалекта пред књижевним језиком, природно је да нестају и сви они германизми који нису ушли у стандардни језик. Наша је претпоставка, што би требало проверити на терену, да ове говоре тренутно (последњих 10-20 година) заплүскује један нови вал "гастарбајтерских" германизама који су још у превирању, неискристалисани, па остају задатак за будуће лексикографе.

СКРАЋЕНИЦЕ

- Алекс. А. Алексинац, АНТОНИЈЕВИЋ, Д. 1971.
 Алекс. Б. Алексинац, БОГДАНОВИЋ, Н. 1987.
 б-а. баварско-аустријски
 Буч. Бучум и Бели Поток, БОГДАНОВИЋ, Н. 1979.
 Вр. Врање и Врањско Поморавље, Златановић М., Грађа

³¹Њега је жестоко и често неправедно критиковао Јовановић 1988, 226 оспоравајући да у Лесковцу постоје не само речи **унтерцигер** (која је општесх. па нема разлога да овде изостане) или **тишплагер** (која јесте усамљенена, али је Митровић није могао измислити), већ и **френт** која је позната дилем Србије и даље на западу.

³²За то постоји и добар разлог: у сумрак турске владавине народ се, без обзира на имовинско стање, облачио изузетно једноставно, често само у бело, да не би падао у очи (Ђорђевић Д. 1958, 126).

³³Или се користе у стилске, експресивне сврхе. У Лесковцу ће се реченица "Ууу, нисам понео **шлагеник**." чути не од некога ко је стварно случајно заборавио новчаник, већ од неког ко нпр. избегава да плати пиће у друштву (Ј.Митић, cf. напомену 21).

Грађа	Грађа РСАНУ
Леск.	Лесковац, МИТРОВИЋ, Б. 1984.
ЛЗб	Лесковачки зборник , Лесковац
Луж.	Лужница, ЂИРИЋ, Љ. 1983.
нем.	немачки
Пир.	Пирот, ЖИВКОВИЋ, Н. 1987.
РЈАЗУ	Рјечник хрватскога или српскога језика , издаје Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб 1880-1972.
РСАНУ	Речник српскохрватског народног и књижевног језикам издаје Српска академија наука и уметности, I-XIV, А - недотруо, Београд 1959-1989.
СДЗб	Српски дијалектолошки зборник , Београд
СЕЗб	Српски етнографски зборник , Београд
S-T	STRIEDTER-TEMPS Н. 1958.
Тим.	Тимок, ДИНИЋ, Ј. 1988.
Ц. Река	Црна Река, МАРКОВИЋ, М. 1986.

БИБЛИОГРАФИЈА

- АНДРИЋ, Д. 1976, **Речник жаргона**, Београд
- АНТОНИЈЕВИЋ, Д. 1971, Алексиначко Поморавље, СЕЗб
LXXXIII.
- БЕЛИЋ, А. 1905, Говори источне и јужне Србије, СДЗб I.
- БОГДАНОВИЋ, Н. 1979, Говори Бучума и Белог Потока, СДЗб
XXV, 149-164.
- БОГДАНОВИЋ, Н. 1987, Говор Алексиначког Поморавља, СДЗб
XXXIII, 290-297.
- ДИНИЋ, Ј. 1988, Речник тимочког говора, СДЗб XXXIV, 15-316.
- БОРЂЕВИЋ, Д. 1958, Живот и обичаји народни у Лесковачкој
Морави, СЕЗб LXX.
- ЖИВКОВИЋ, Н. 1987, **Речник пиротског говора**, Пирот.
- ЈОВАНОВИЋ, Ј. 1988, О лесковачком говору (поводом **Речника
лесковачког говора** Б. Митровића), ЛЗб XXVIII, 185-244.
- КЛАИС, В. , **Rječnik stranih riječi i izraza**, Zagreb 1983.
- ЛЕНИСТЕ, I. 1980, German loanwords in Macedonian, **Македонски
јазик** XXXI, Скопје, 113-119.
- МАРКОВИЋ, М. 1986, Речник народног говора у Црној Реци,
СДЗб XXXII 260-494.
- MEDIĆ, I/vo/, **Kulturno-historijsko značenje i lingvistička analiza
njemačkih pozajmljenica kod zagrebačkih obrtnika** (rukopis
neobjavljene doktorske disertacije), Zagreb s.a. (>1962)
322.

- МИТРОВИЋ, Б. 1984, *Речник лесковачког говора*, Лесковац.
- ПОРОВИЋ, И. 1960, *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 687.
- СКОК Р., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, I-IV, Zagreb 1971-1974.
- СТОЈАНЧЕВИЋ, В. 1974, *Врањско Поморавље*, СЕЗб LXXXVI.
- ШНСНЕЕВИЕС, Е. 1960, *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen im kulturgeschichtlicher Sicht*, Berlin, 206.
- STRIEDTER-TEMPS, Н. 1958, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*, Wiesbaden, 225.
- ТРИВУНАЦ, М. 1937, *Немачки утицаји у нашем језику*, Страни преглед VII-VIII/1-4, Београд, 74-168.
- ЋИРИЋ, Љ. 1983, *Говор Лужнице*, СДЗб XXIX, 125-164.

J. Vlajić-Popović

DEUTSCHE LEHNWÖRTER IN SÜDOSTSERBIEN

(Zusammenfassung)

Aufgrund einiger neuerschienener Mundartwörterbücher aus Südostserbien und der Material für das Wörterbuch der Serbischen Akademie ließ sich ein Korpus von etwa 100 Germanismen in den dortigen Mundarten sammeln. Es ist interessant, daß es darunter neben den gemeinserbokroatischen und den früher nur im Nordwesten belegten Entlehnungen auch manche auf Serbien beschränkten gibt, die bisher ganz unbekannt waren (z.B. **langiram**, **luftika**, **fahman**, **firuga**, **ful(ke)**, **calke**, **šenkam**), oder erstmals als deutsche Lehnwörter erkannt worden sind (**vajkar**, **vizitla**).